

Maria Sierpińska

Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie
Wydział Zarządzania i Finansów
Katedra Finansów
asierpanska@o2.pl

REZERWY JAKO ŹRÓDŁO FINANSOWANIA AKTYWÓW SPÓŁEK GÓRNICZYCH

Streszczenie: Rezerwy stanowią przyszłe zobowiązania spółki i tworzone są w spółkach na odroczone podatki dochodowe, na świadczenie pracownicze oraz na inne zobowiązania i obciążenia wynikające najczęściej z rozwiązań prawnych. Rezerwy mogą być szeroko wykorzystane w firmach jako narzędzia kreowania wyniku finansowego, zabezpieczenia przed ryzykiem oraz osłony zysku przed podziałem. W części empirycznej artykułu zamieszczone zostały wyniki badań nad rezerwami w spółkach węglowych. Stanowią one 10%-50% pasywów. Tworzone są głównie na likwidację kopalń i usuwanie szkód górniczych oraz na zobowiązania wobec pracowników.

Słowa kluczowe: rezerwy, funkcje rezerw, źródła finansowania.

Wprowadzenie

Rezerwy mogą być szeroko wykorzystywane przez zarządzających podmiotami gospodarczymi, jako narzędzia polityki rachunkowości w obszarach zabezpieczenia przed ryzykiem i niepewnością, kreowania wyniku finansowego oraz osłony zysku netto przed podziałem. Rezerwy mogą również pełnić rolę narzędzia osłony wyniku przed opodatkowaniem. Jednak grupa rezerw uznanych za koszty uzyskania przychodów nie jest zbyt liczna. Zdecydowana część tworzonych rezerw nie pomniejsza podstawy opodatkowania, a zatem jako koszty nieuznane za koszty podatkowe rezerwy zwiększają efektywną stopę opodatkowania. Oznacza to, że większa niż 19% część zysku brutto transferowana jest do budżetu państwa w postaci podatku dochodowego. Wykorzystanie rezerw jako narzędzia osłony zysku przed podziałem może być niekorzystne dla kapitałodawców, którzy podejmują decyzje biznesowe na podstawie danych zamieszcza-

nych w sprawozdaniach finansowych. Niemniej ważna jest funkcja rezerw jako narzędzia osłony firmy przed ryzykiem. Wynika ona z potrzeby minimalizowania przyszłych negatywnych skutków zdarzeń, związanych z działalnością podmiotów gospodarczych. Rezerwy służą do regulowania przyszłych zobowiązań tych bardziej i mniej pewnych. W niektórych podmiotach gospodarczych ze względu na ich specyfikę rezerwy mogą stanowić pokaźne źródło finansowania aktywów.

Celem artykułu jest pokazanie roli rezerw w strukturze finansowania majątku spółek oraz wyników badań nad rezerwami w spółkach węglowych. W badaniach tych podjęto próbę weryfikacji hipotezy – konieczność tworzenia rezerw, wynikająca ze specyfiki branżowej powoduje, że rezerwy, jako przyszłe zobowiązania, stanowią zasadniczą część pasywów w bilansach spółek węglowych.

Obliczenia struktury i poziomu rezerw dokonane zostały na podstawie sprawozdań finansowych tych spółek za lata 2008-2014. Rezerwy w podmiotach górniczych są tworzone głównie na likwidację kopalń oraz na zobowiązania wobec pracowników, wynikające bądź to z rozwiązań branżowych dotyczących świadczeń pracowniczych, bądź z zakładowych porozumień zbiorowych.

1. Istota i klasyfikacja rezerw

Rezerwy to zobowiązania, których termin wymagalności lub kwota nie są pewne. Tworzy się je zgodnie z obowiązującym prawem lub zwyczajowo oczekiwany obowiązkiem handlowym, tj. wtedy, gdy występuje duże prawdopodobieństwo konieczności wywiązania się jednostki z ciężącego na niej obowiązku. Nieutworzenie rezerw mogłoby spowodować istotne zniekształcenie obrazu sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowego jednostki [*Rezerwy, bierne rozliczenia...*, 2014, s. 6].

Rezerwy mają zatem na celu zabezpieczenie jednostki przed ryzykiem, które jest znane lub przewidywalne. Istotą tworzenia rezerw jest łagodzenie skutków ryzyka gospodarczego oraz urealnianie kosztów oraz strat, a w konsekwencji wyniku finansowego, osiągniętego przez jednostkę w danym okresie, poprzez pomniejszenie tego wyniku o kwoty utworzonych rezerw w okresie, w którym miało miejsce gospodarcze powstanie ryzyka i zasadność utworzenia rezerw [Olchowicz, 2011, s. 419420]. Rezerwy można więc traktować jako zatrzymanie części wyniku finansowego na poczet pokrycia przewidywalnych kosztów, strat lub zobowiązań.

Rezerwy tworzone są na [*Rezerwy, bierne rozliczenia...*, 2014, s. 6]:

- a) pewne lub o dużym prawdopodobieństwie przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty

z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń oraz skutków toczącego się postępowania sądowego,

- b) przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarto w tej sprawie wiążące umowy, a plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość przyszłych zobowiązań.

Zgodnie z MSR 37 rezerwy tworzy się, gdy [Walińska i Bek-Gaik, 2012, s. 360]:

- jednostka posiada obowiązek spełnienia świadczenia w przyszłości,
- istnieje prawdopodobieństwo, że wypełnienie tego obowiązku będzie wiązało się z wypływem z jednostki zasobów ekonomicznych,
- istnieje możliwość dokonania wiarygodnego szacunku kwoty tego obowiązku.

Jeżeli te warunki nie są spełnione, nie należy tworzyć rezerw.

Do najczęstszych zdarzeń powodujących konieczność utworzenia rezerwy należą:

- nagrody jubileuszowe dla pracowników,
- niewykorzystane urlopy i premie,
- poręczenia,
- kwoty objęte postępowaniem sądowym, skarbowym lub podatkowym, co do których wynik negatywny jest prawdopodobny,
- likwidacja części przedsiębiorstwa (np. oddziału),
- restrukturyzacja przedsiębiorstwa, np. restrukturyzacja zatrudnienia i związane z tym:
 - odprawy dla zwalnianych pracowników,
 - naprawy gwarancyjne,
 - rekultywacja terenów, szkody górnicze i likwidacja kopalń,
 - inne przewidywane straty związane z działalnością gospodarczą.

W literaturze prezentowane są różne kryteria klasyfikacji rezerw [Walińska i Bek-Gaik, 2012, s. 360]:

- okres realizacji – krótkoterminowe, długoterminowe,
- rodzaj rezerw, np. rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego, rezerwy restrukturyzacyjne,
- rodzaj działalności, z którą są związane – rezerwy dotyczące działalności operacyjnej, finansowej,
- skutki finansowe – rezerwy bilansowe, niebilansowe,
- skutki podatkowe – rezerwy pomniejszające podstawę opodatkowania i niepomniejszające tej podstawy,
- stosowana metoda szacunku – rezerwy wycenione metodą aktuariálną, rezerwy wycenione pozostałymi metodami.

W bilansie ujmowane są trzy grupy rezerw: rezerwa na odroczony podatek dochodowy, rezerwy z tytułu świadczeń pracowniczych długo- i krótkoterminowe oraz rezerwy na pozostałe zobowiązania i obciążenia długo- i krótkoterminowe.

2. Wpływ rezerw na wyniki finansowe podmiotów gospodarczych

W zależności od rodzaju działalności, której przyszłe zobowiązanie dotyczy, rezerwy mogą być tworzone w ciężar kosztów podstawowej bądź pozostałej działalności operacyjnej, lub działalności finansowej. Rozwiązanie rezerwy ma różny skutek dla wyniku finansowego, w zależności od tego, czy rezerwa została wykorzystana, czy też nie. W przypadku wykorzystania rezerwy, jej rozwiązanie oznacza uznanie zobowiązań, w przypadku niewykorzystania rezerwy, kiedy dalsze jej utrzymanie nie ma uzasadnienia, należy ją rozwiązać, uznając przychód z tego tytułu. Rozwiązanie niewykorzystanej rezerwy stanowi swego rodzaju „korektę” wyniku finansowego okresu, w którym rezerwa została utworzona [Walińska, 2006, s. 658].

Rezerwy mogą być wykorzystane nie tylko jako narzędzie osłony firmy przed ryzykiem, co wynika z ich istoty, ale również jako narzędzie „wygładzania” wyniku finansowego. Rezerwy są w tej funkcji wykorzystywane w branżach, w których następują duże wahania wyników finansowych, zazwyczaj z powodów niezależnych od zarządzających. Do takich należy przemysł wydobywczy. Notowania cen ropy, metali czy węgla mają duży wpływ na wyniki finansowe, stąd powinny być tworzone rezerwy na wahania cen surowców. W praktyce, firmy takich rezerw nie zawiązują. Do tego celu wykorzystują inne tytuły rezerw, np. rezerwy na restrukturyzację firmy. W okresie niskich cen surowców firmy unikają tworzenia rezerw, zaniżają wartość tworzonych rezerw mimo prawdopodobieństwa wystąpienia ryzyka i rozwiązują rezerwy z poprzedniego okresu, pomimo braku przesłanek uzasadniających taką operację. W okresie wysokich zysków firmy szukają uzasadnienia tworzenia rezerw, aby zmniejszyć zyski, których wielkość będzie nie do osiągnięcia w okresach dekonjunktury. Wiąże się to również z kadencyjnością zarządów spółek. Gwałtowny spadek stóp zwrotu z kapitału czy też straty wynikające ze spadku cen surowców, mogą stanowić podstawę do odwołania zarządu przez akcjonariuszy. Zarządy spółek wykorzystują więc politykę rachunkowości do odpowiedniej wyceny rezerw oraz do ich tworzenia bądź zaniechania tej operacji, stosownie do potrzeb kształtowania wyniku finansowego.

3. Rezerwy w strukturze źródeł finansowania spółek górniczych

Spółki węglowe tworzą rezerwy z tytułu świadczeń pracowniczych, na koszty likwidacji zakładu górniczego oraz likwidację szkód górniczych. Rezerwę na przyszłe koszty związane z likwidacją zakładu górniczego tworzy się m.in. w oparciu o obowiązki wynikające z ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze (dział VI, rozdz. 5, art. 128 i 129), nakładające na przedsiębiorstwa górnicze obowiązek likwidacji zakładów po zakończeniu eksploatacji. Rezerwy na te cele tworzy się w wysokości przewidywanych kosztów związanych z:

- zabezpieczeniem lub likwidacją wyrobisk górniczych oraz obiektów i urządzeń zakładu górniczego,
- zabezpieczeniem niewykorzystanej części złoża kopaliny,
- zabezpieczeniem sąsiednich złóż kopaliny,
- zabezpieczeniem wyrobisk sąsiednich zakładów górniczych,
- przedsięwzięciem niezbędnych środków w celu ochrony środowiska oraz rekultywacji gruntów i zagospodarowania terenów po działalności górniczej.

Kwoty rezerw wykazuje się w wartości bieżącej nakładów, jakie będą niezbędne do realizacji danego przedsięwzięcia. Stosuje się tu stopę procentową, odzwierciedlającą bieżącą wartość pieniądza w czasie oraz ryzyko związane z danym składnikiem zobowiązań. Zmiany wysokości rezerw, związane z aktualizacją szacunków ich dotyczących (stopa dyskontowa, stopa inflacji, oszacowana nominalna wartość nakładów na likwidację), ujmowane są jako korekta wartości aktywów trwałych, objętych obowiązkiem likwidacji [*Sprawozdanie finansowe JSW...*, 2014]. Zaznaczyć należy, że w przypadku kopalń prowadzących eksploatację podziemną lub w postaci otworów wiertniczych, na fundusz likwidacji zakładów górniczych przeznaczają się nie mniej niż 3% odpisów amortyzacyjnych od środków trwałych zakładu górniczego, ustalonych stosownie do przepisów o podatku dochodowym. W przypadku eksploatacji odkrywkowej przeznaczają się na ten fundusz nie mniej niż 10% opłaty eksploatacyjnej [Ustawa Prawo geologiczne i górnicze, dział VI, rozdz. 5, art. 128]. Tworzony w ten sposób fundusz odbiega od rzeczywistej wartości środków potrzebnych na potencjalną likwidację zakładu, dlatego też zwykle tworzone są dodatkowe rezerwy, doszacowujące księgowo koszty likwidacji. Te dodatkowe rezerwy nie są jednak kosztem podatkowym, co zwiększa efektywną stopę podatku dochodowego. Stworzony poprzez rezerwy fundusz likwidacji zakładu górniczego, gromadzony jest na wyodrębnionym rachunku bankowym w postaci środków pieniężnych. Środki funduszu mogą być gromadzone również w postaci bonów skarbowych, obligacji emitowanych lub gwarantowanych przez Skarb Państwa. Środki te

zwiększa się o wpływy z oprocentowania środków pieniężnych, bonów skarbowych czy też objętych obligacji. Zaznaczyć należy, że spółka węglowa nie może swobodnie dysponować funduszem i wykorzystywać go do finansowania bieżącej działalności. Środki te służą wyłącznie finansowaniu likwidacji zakładów górniczych lub ich oznaczonej części, a także zbędnych ze względów technicznych i technologicznych urządzeń, instalacji, obiektów i wyrobisk zakładów górniczych, po zaprzestaniu przez nie działalności eksploatacyjnej.

Wartość rezerw na likwidację szkód górniczych wylicza się w oparciu o wiarygodny szacunek kosztów napraw obiektów, budowli i odszkodowań, będących następstwem wpływów eksploatacji górniczej, wynikających z planów ruchu kopalń. Rezerwa ta prezentowana jest w wartości bieżącej nakładów niezbędnych do realizacji zobowiązania. Rezerwę na rekultywację środowiska, roszczenia prawne, naprawy gwarancyjne i inne tworzy się, gdy prawdopodobne jest, że powstaną zobowiązania z wymienionych tytułów.

W tabeli 1 pokazany został poziom pasywów, zobowiązań i rezerw oraz ich dynamika. Wykazuje ona duże zróżnicowanie w poszczególnych spółkach węglowych.

Tabela 1. Poziom i dynamika pasywów, zobowiązań i rezerw w spółkach górniczych w latach 2008-2014

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2008 = = 100%
Jastrzębska Spółka Węglowa (dane w mln zł)								
Rezerwy ogółem	bd	bd	2726,5	2697,0	3191,4	3154,1	4061,2	148,9
Zobow. ogółem	bd	bd	4508,8	5173,6	5493,2	5510,4	8101,8	179,7
Pasywa ogółem	bd	bd	10611,3	13617,0	14067,1	13862,0	15369,3	144,8
Kompania Węglowa (dane w mln zł)								
Rezerwy ogółem	3993,4	4232,5	4509,3	4372,7	5952,1	6594,0	4038,9	165,1
Zobow. ogółem	8166,9	8387,9	9031,0	8774,3	10453,9	12411,6	9692,3	152,0
Pasywa ogółem	8545,6	10013,8	11439,7	11652,0	12136,0	13049,4	9374,2	152,7
Katowicki Holding Węglowy (dane w mln zł)								
Rezerwy ogółem	1072,8	1224,9	1176,9	1202,0	1286,4	1279,5	1416,8	132,1
Zobow. ogółem	2728,6	3393,6	3335,8	3230,4	4008,0	4191,1	4579,4	167,8
Pasywa ogółem	4052,1	4786,4	4757,3	4744,7	5466,2	5674,5	5177,2	127,8
LW Bogdanka S.A. (dane w mln zł)								
Rezerwy ogółem	284,4	310,9	293,8	332,5	402,0	447,9	534,5	187,9
Zobow. ogółem	534,4	729,5	859,0	933,6	1184,8	1379,3	1817,5	340,1
Pasywa ogółem	1645,7	2459,5	2828,0	3076,2	3465,0	3815,5	4323,0	262,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań finansowych badanych spółek. Dane pobrano ze stron internetowych: [www 1]; [www 2]; [www 3]; [www 4].

Analiza dynamiki rezerw w JSW w ciągu 5 ostatnich lat badanego okresu wykazała, że rezerwy na świadczenia pracownicze długoterminowe wzrosły o ponad 60%, zaś długoterminowe rezerwy na pozostałe zobowiązania i obciążenia tworzone głównie na likwidację kopalń oraz szkód górniczych wzrosły o prawie 80%. Zobowiązania ogółem spółki wzrosły w tym czasie o 80%. Bardzo małe rezerwy na odroczony podatek dochodowy były rezultatem ujemnych różnic przejściowych pomiędzy wartością podatkową aktywów i zobowiązań a ich wartością bilansową. Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego powstały w wyniku toczącego się postępowania sądowego, związanego z podatkiem od wyrobisk górniczych wobec gmin, na terenie których położone są kopalnie. Rozstrzygnięcia wymagało pytanie, czy wyrobiska górnicze są budowlą w rozumieniu prawa budowlanego, od których naliczany jest podatek od nieruchomości przynależny gminom w wysokości 2% wartości budowli.

W Kompanii Węglowej rezerwy długoterminowe z tytułu świadczeń pracowniczych wzrosły w 2013 r. w relacji do roku 2008 o 150%, zaś krótkoterminowe o 62%. Tak duży przyrost rezerw na świadczenia pracownicze jest wynikiem restrukturyzacji zatrudnienia. Przyjęte w porozumieniach branżowych rozwiązania obciążają spółkę zobowiązaniami z tytułu deputatów węglowych, świadczeniami z funduszu socjalnego i innymi zobowiązaniami wobec emerytów i rencistów byłych pracowników spółki. Są to koszty stałe spółki, niereagujące na poziom wydobycia węgla, podobnie jak płace górników. W warunkach spadku cen węgla spółki górnicze ponoszą potężne straty, gdyż mają niską elastyczność kosztową. W 2014 r. zmniejszono zadłużenie Kompanii Węglowej z tytułu deputatów węglowych dla emerytów i rencistów, przenosząc je do podstawy wypłaty emerytur. Zmniejszyło to zadłużenie analizowanego podmiotu o ponad 2 mld zł. Przyjęte rozwiązanie dotyczy tylko Kompanii Węglowej, nie ma więc charakteru systemowego. Tymczasem podobne powinny zostać wdrożone we wszystkich spółkach węglowych. Zmniejszyłoby to ich zadłużenie, poprawiło zdolność kredytową oraz dało możliwość zwiększenia nakładów na rozwój, a także obniżkę kosztów wydobycia, przy poprawie bezpieczeństwa zatrudnionych przy wydobyciu węgla w coraz trudniejszych warunkach geologicznych. Rezerwy na pozostałe zobowiązania i obciążenia z tytułu likwidacji kopalń oraz usuwania szkód górniczych w analizowanym okresie nie wykazywały wzrostu. W warunkach generowanych strat, spółka unikała obciążeń dodatkowymi kosztami i dalszego pogarszania wyniku finansowego. Zamykane kopalnie zostały przeniesione do spółki restrukturyzacji kopalń, która na te cele oraz na odwadnianie zamkniętych kopalń dostaje dotację z budżetu państwa. Jest to forma pomocy publicznej, na którą Unia Europejska wyraża zgodę.

W Katowickim Holdingu Węglowym najwyższą dynamikę wykazywały rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Wolniejszy niż w innych analizowanych spółkach był przyrost rezerw na długoterminowe świadczenia pracownicze. Rezerwy ogółem w 2014 r. wzrosły w relacji do roku 2008 o 32%, głównie z powodu wzrostu zobowiązań i obciążeń na pokrycie przyszłych kosztów likwidacji kopalń i szkód górniczych. Łączne długi spółki wzrosły w badanym okresie o 68%.

Charakterystyczny jest również wysoki wzrost zobowiązań z tytułu rezerw w LW Bogdanka S.A. Dwukrotnie wzrosły rezerwy z tytułu świadczeń pracowniczych, przy czym znacznie szybciej, bo o 127,6% wzrosły w badanym okresie rezerwy długoterminowe, przy 42% wzroście rezerw krótkoterminowych. Zobowiązania ogółem w LW Bogdanka S.A. wzrosły 3,4-krotnie przy 2,6-krotnym wzroście pasywów. Wskazuje to na znaczny wzrost zadłużenia spółki.

Reasumując rozważania dotyczące dynamiki rezerw w analizowanych spółkach węglowych (poza KW), trzeba podkreślić, że zobowiązania ogółem rosły szybciej niż zobowiązania z tytułu rezerw. Oznacza to, że do zadłużenia spółek przyczyniły się, poza wzrostem rezerw, również zobowiązania z tytułu dostaw, kredytów i emisji obligacji.

W tabeli 2 zamieszczona została bilansowa struktura rezerw oraz ich dynamika w spółkach górniczych w badanym okresie.

Analizując bilansową strukturę rezerw, zamieszczoną w tab. 2 można stwierdzić, że:

1. W strukturze rezerw dominują rezerwy na świadczenia pracownicze. W 2014 r. w JSW stanowiły one 86,5% ogółu rezerw, w KHW – 67%, w LW Bogdanka S.A. – prawie 42%. W Kompanii Węglowej porównywalne do pozostałych spółek są dane za 2013 r. Rezerwy z tytułu świadczeń pracowniczych stanowiły w tej spółce 70% ogółu utworzonych rezerw.
2. Względnie stabilny w analizowanym okresie udział w ogólnej kwocie rezerw mają rezerwy na pozostałe zobowiązania i obciążenia, tworzone głównie na likwidację zakładów górniczych oraz pokrycie szkód spowodowanych eksploatacją górnictw. Występują jednak różnice między spółkami. W 2013 r. ich udział w rezerwach ogółem kształtował się od 15,7% w KHW do 33,4% w LW Bogdanka S.A.
3. Duże różnice między spółkami węglowymi wykazuje udział rezerw na odroczonego podatku dochodowy w rezerwach ogółem. W 2014 r. w JSW wynosił on tylko 1%, zaś w LW Bogdanka S.A. – 21,4%.

W tabeli 3 zaprezentowana została czasowa struktura rezerw.

Tabela 2. Bilansowa struktura rezerw i ich dynamika w spółkach górniczych w latach 2008-2014

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2008 = =100%
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>
Jastrzębska Spółka Węglowa Rezerwy ogółem = 100%, w tym:								
a) rezerwa na odroczony podatek dochodowy (w %)	bd	bd	-	-	1,5	1,5	1,0	88,8
b) rezerwa z tytułu świadczeń pracowniczych								
długoterminowych (w %)	bd	bd	64,0	65,8	65,3	65,9	69,0	160,6
krótkoterminowych (w %)			7,3	8,9	8,3	9,1	7,5	153,5
c) rezerwy na pozostałe zobowiązania i obciążenia								
długoterminowe (w %)	bd	bd	13,7	16,2	15,8	15,5	17,2	188,4
krótkoterminowe (w %)			15,0	9,1	9,1	8,0	5,3	50,9
Kompania Węglowa Rezerwy ogółem = 100%, w tym:								
a) rezerwa na odroczony podatek dochodowy (w %)	13,6	10,4	13,7	12,7	9,9	11,2	10,6	136,4
b) rezerwa z tytułu świadczeń pracowniczych								
długoterminowych (w %)	40,9	40,2	37,3	38,4	50,5	60,8	35,6	247,4
krótkoterminowych (w %)	9,3	9,2	9,3	10,3	17,1	9,0	8,7	162,2
c) rezerwy na pozostałe zobowiązania i obciążenia								
długoterminowe (w %)	22,0	25,1	22,3	20,8	15,7	13,1	35,5	99,3
krótkoterminowe (w %)	14,2	15,1	17,4	17,8	6,8	5,9	9,6	69,0
Katowicki Holding Węglowy Rezerwy ogółem = 100 %, w tym:								
a) rezerwa na odroczony podatek dochodowy (w %)	8,3	9,8	11,7	13,3	12,7	14,4	14,4	229,6
b) rezerwy z tytułu świadczeń pracowniczych								
długoterminowych (w %)	65,9	56,4	50,9	56,9	61,6	59,3	61,1	122,5
krótkoterminowych (w %)	10,5	7,4	9,0	10,8	10,6	10,5	7,0	87,8
c) rezerwy na pozostałe zobowiązania i obciążenia								
długoterminowe (w %)	11,1	12,3	12,9	13,8	10,9	13,1	12,7	151,8
krótkoterminowe (w %)	4,2	14,1	15,5	5,2	4,2	2,7	4,8	147,6
LW Bogdanka S.A. Rezerwy ogółem = 100%, w tym:								
a) rezerwa na odroczony podatek dochodowy (w %)	20,5	19,3	15,9	21,3	18,8	22,2	21,4	196,4
b) rezerwa z tytułu świadczeń pracowniczych								
długoterminowych (w %)	35,5	31,6	31,7	34,1	37,3	35,5	34,2	181,4
krótkoterminowych (w %)	6,6	8,4	8,6	11,1	10,2	8,9	7,5	212,2
c) rezerwy na pozostałe zobowiązania i obciążenia,								
długoterminowe (w %)	19,1	20,3	19,7	23,2	22,3	19,0	23,1	227,6
krótkoterminowe (w %)	18,2	20,4	24,1	10,3	11,4	14,4	13,8	141,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań finansowych badanych spółek. Dane pobrano ze stron internetowych: [www 1]; [www 2]; [www 3]; [www 4].

Tabela 3. Czasowa struktura rezerw w spółkach węglowych w latach 2008-2014 (w %)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Udział rezerw długoterminowych w rezerwach ogółem (w %)							
Jastrzębska Spółka Węglowa	bd	bd	77,6	63,9	63,7	66,1	77,1
Kompania Węglowa	84,0	75,7	73,3	71,9	76,3	85,0	81,8
Katowicki Holding Węglowy	85,3	78,5	75,5	84,1	85,3	86,7	88,3
LW Bogdanka S.A.	75,1	71,1	73,7	78,4	78,6	76,7	78,3
Udział rezerw krótkoterminowych w rezerwach ogółem (w %)							
Jastrzębska Spółka Węglowa	bd	bd	22,4	36,1	36,3	33,9	22,9
Kompania Węglowa	16,0	24,3	26,7	28,1	23,7	15,0	18,2
Katowicki Holding Węglowy	14,7	21,5	24,5	15,9	14,7	13,3	11,7
LW Bogdanka S.A.	24,9	28,9	26,3	21,6	21,4	23,3	21,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek. Dane pobrano ze stron internetowych: [www 1]; [www 2]; [www 3]; [www 4].

We wszystkich spółkach węglowych dominują rezerwy długoterminowe. Najwyższy ich udział w rezerwach ogółem w 2014 r. występował w Katowickim Holdingu Węglowym (88,3%), najniższy zaś w JSW (77,1%). Udział rezerw długoterminowych w rezerwach ogółem systematycznie rośnie. Jest to wynikiem coraz wyższego obciążenia spółek rezerwami z tytułu świadczeń pracowniczych, głównie z tytułu deputatów węglowych oraz funduszu świadczeń socjalnych dla emerytów i rencistów byłych pracowników spółek. Rośnie też poziom rezerw na likwidację kopalń z powodu wyczerpywalności zasobów bądź likwidację ich części w związku ze wzrostem kosztów wydobycia węgla.

Udział rezerw w zobowiązaniach ogółem oraz w pasywach zamieszczony został w tab. 4. Wskazuje on, że rezerwy znacznie zwiększają długi spółek węglowych.

Tabela 4. Udział rezerw w zobowiązaniach i pasywach ogółem w spółkach węglowych w latach 2008-2014 (w %)

Wyszczególnienie	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Udział rezerw w zobowiązaniach ogółem (w %)							
Jastrzębska Spółka Węglowa	bd	bd	60,5	52,1	58,1	57,2	50,1
Kompania Węglowa	48,5	49,3	49,9	49,8	56,9	53,1	41,7
Katowicki Holding Węglowy	39,3	36,1	35,3	37,2	32,1	30,5	30,9
LW Bogdanka S.A.	52,7	42,6	34,2	35,5	33,9	32,5	29,4
Udział rezerw w pasywach ogółem (w %)							
Jastrzębska Spółka Węglowa	bd	bd	25,7	19,8	22,7	22,7	26,4
Kompania Węglowa	41,5	42,3	39,4	37,5	49,0	50,5	43,1
Katowicki Holding Węglowy	26,5	25,6	24,7	25,3	23,5	22,5	27,4
LW Bogdanka S.A.	17,3	12,6	12,1	10,8	11,6	11,7	12,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań finansowych spółek. Dane pobrano ze stron internetowych: [www 1]; [www 2]; [www 3]; [www 4].

W Kompanii Węglowej w 2013 r. ponad połowę długów stanowiły rezerwy głównie z tytułu świadczeń pracowniczych. W Katowickim Holdingu Węglowym oraz LW Bogdanka S.A. rezerwy stanowią 30% długów spółki. Najwyższy udział rezerw w zobowiązaniach występował w badanym okresie w JSW.

Analizie poddany został również udział rezerw w ogólnych źródłach finansowania spółek węglowych. Sytuacja tych spółek pod tym względem jest mocno zróżnicowana. W 2013 r. w Kompanii Węglowej stanowiły one ponad 50% pasywów ogółem. W Katowickim Holdingu Węglowym było to 22,5%, podobnie jak w JSW (22,7%). Relatywnie niski był w 2014 r. udział rezerw w pasywach w LW Bogdanka S.A. (12,4%). W Kompanii Węglowej udział rezerw w strukturze źródeł finansowania systematycznie rósł (z 41,5% w 2008 r. do 50,5% w roku 2013). Za wzrost poziomu zadłużenia i pogorszenia kondycji finansowej tej spółki odpowiada więc wzrost obciążenia spółki rezerwami na przyszłe zobowiązania wobec pracowników oraz z tytułu likwidacji kopalń i szkód górniczych.

Podsumowanie

Postawiona we wstępie artykułu hipoteza została pozytywnie zweryfikowana. Rezerwy stanowią istotne źródło finansowania aktywów spółek węglowych. Ich udział w pasywach tych spółek jest jednak zróżnicowany ze względu na różne obciążenia spółek zobowiązaniami z tytułu kredytów i pożyczek oraz emisji obligacji. Wysoki udział rezerw w strukturze pasywów wynika ze specyfiki branżowej spółek węglowych. W spółkach tych tworzone są rezerwy z tytułu świadczeń pracowniczych na odprawy emerytalne i rentowe, renty wyrównawcze, świadczenia socjalne, a także deputaty węglowe dla emerytów oraz rencistów. Obciążenie spółek wysokimi zobowiązaniami wobec byłych pracowników zwiększa koszty ich funkcjonowania i pogarsza kondycję finansową spółek. Spadek cen węgla oraz niska elastyczność kosztowa może prowadzić do ich upadłości. Wskazuje to na konieczność systemowych zmian rozwiązań branżowych i porozumień płacowych ze stroną społeczną, a także przeniesienia zobowiązań wobec byłych pracowników do podstawy naliczania ich emerytur, co zmniejszy koszty spółek. Ze specyfiki branżowej i ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze wynika obowiązek tworzenia rezerw na likwidację zakładów górniczych oraz usuwanie szkód górniczych. Spółki mają z tego tytułu coraz wyższe obciążenia ze względu na wyczerpywalność zasobów i coraz większe skutki eksploatacji górniczej zarówno dla powierzchni ziemi, jak i położonych na niej nieruchomości. Stworzonym przez rezerwy funduszem likwi-

dacji zakładów górniczych, spółki węglowe nie mogą jednak swobodnie dysponować i wykorzystywać jego środków na finansowanie bieżącej działalności. Wydaje się, że dobrym rozwiązaniem byłaby możliwość wykorzystywania tego funduszu do utrzymania płynności finansowej, zwłaszcza w okresie pogorszenia sytuacji finansowej spółek z tytułu spadku cen węgla.

Literatura

Olchowicz I. (2011), *Rachunkowość podatkowa. Vademecum rachunkowości*, Difin, Warszawa.

Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe (2014), KSR nr 6, Dodatek nr 8 do Zeszytu Metodycznego Rachunkowości, nr 10.

Sprawozdania finansowe JSW za lata 2008-2014 rok, www.jsw.pl (dostęp: 10.03.2016).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze, Dz.U., Nr 163, poz. 981 z późn. zm.

Walińska E. (2006), *Meritum – Rachunkowość i sprawozdanie finansowe*, t. I, *Wycena bilansowa i ustalenie wyniku finansowego*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.

Walińska E., Bek-Gaik B. (2012), *Rezerwy jako istotna kategoria kształtująca wynik finansowy spółek*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 689, „Finanse. Rynki Finansowe. Ubezpieczenia”, nr 50.

[www 1] LW Bogdanka, <http://ri.lw.com.pl> (dostęp: 10.03.2016).

[www 2] Kompania Węglowa, http://bip.kwsa.pl/?id_kat=27 (dostęp: 10.03.2016).

[www 3] KHW, www.khw.pl (dostęp: 10.03.2016).

[www 4] JSW, www.jsw.pl (dostęp: 10.03.2016).

PROVISION AS A FUNDING SOURCE FOR MINING COMPANIES

Summary: The provisions are the future liabilities of a company and they are made for deferred income tax, retirement benefits or another liabilities which come from the law regulations. The provisions might be widely used tool for creating financial result, risk protection, as well as profit cover against its distribution.. The results from the research held on provisions in mining companies are presented in the empirical part of this paper. They constitute Provisions constitute 10%-50% of companies liabilities. They are mostly made for liquidation of the mining companies and disposal of the mining destructions as well as for the employees benefits.

Keywords: provisions, provision functions, source of funding.